

VÝCHODOSLOVANSKÉ NÁMĚTY V DÍLE SVĚTOVĚ PROSLULÉHO ČESKÉHO SECESNÍHO MALÍŘE ALFONSE MUCHY

УДК 75.(084.5)(437.1)

František HÝBL,
Přerov, Česká Republika

Анотація. У статті розглядається творчість визначного чеського художника Альфонса Мухи. Зокрема автор уважно відслідковує східно-слов'янські впливи на творчість художника, а також презентує для українського мистецького середовища плакат Альфонса Мухи, що відображає голодомор в колишньому Радянському Союзі.

Ключові слова: плакат, Альфонс Муха, голодомор, Чеська республіка.

V loňském roce jsem na tomto místě věnoval užhorodskému Zakarpatskému uměleckému institutu originální plakát RUSSIA RESTITUENDA světově proslulého secesního českého malíře Alfonse Muchy (1860-1939), vydaný na počátku dvacátých let minulého století v pražském nakladatelství Melantrich a vytištěný v proslulé tiskárně V. Neuberta v Praze v roce 1922 u příležitosti rozsáhlé humanistické akce československých občanů na podporu strádajících občanů Ruska, Ukrajiny a Krymu v průběhu hladomoru v letech 1921-1923, kterou organizovaly Československý červený kříž, Ústředí československé dobrovolné pomoci hladovějícím v Rusku, na Ukrajině a Krymu, které mělo své sídlo v Praze II. v Lazarské ulici číslo 11 a další, zvláště náboženské skupiny, jako např. misijní odbor Jednoty Kostnické české církve reformované, který se později přejmenoval na Českou jednotu misijní. V příloze přikládám i text provolání organizátorů k československým občanům, mající nadpis Co jest člověk bez milosrdenství a lásky?

Zástupci Jednoty Kostnické nezůstávali pouze u finanční a potravinové pomoci. Opakovaně navštěvovali místa, která byla postižena hladomorem a do Československé republiky přivezli řadu ukrajinských sirotků, především pak z řady vesnic, ve kterých žili čeští emigranti. O tuto bohubilou činnost se starali např. faráři František Prudký (1872-1939) z Olomouce, František Bed-

nář (1884-1963) z Valašských Klobouk a zvláště pak vikář – diaakon Rudolf Šedý (1873-1970), rodák ze severomoravského Svěbohova, který dokonce v roce 1923 vzal z Bohemky do Československa na studia deset dětí, pocházejících z velmi chudých rodin. Tento kněz zajistil v Československu také osvojení i 78 sirotkům po obětech hladomoru. Obdobně se starali o sužované obyvatele i v průběhu hladomoru v roce 1928 a pak v letech 1932-1933. Neméně cenná byla pomoc československých občanů další vesnici s českými emigranty – Malinovce, kde byly dodány v polovině dvacátých let minulého století hospodářské stroje, které užívalo společně pět hospodářství. Po kolektivizaci se tento ušlechtilý dar stal majetkem kolchozu s názvem Český rolník.

Zvláštní skupinu na Ukrajině tvořili zemědělci, kteří pocházeli z Čech a Moravy. Především v průběhu hladomorů netrpěly jejich vesnice strádáním, jako ostatní, neboť svá hospodářství tradičně orientovali na samozásobitelství, případně se sdružovali v družstva, jako např. Svaz jihoruských Čechů a občanů české národnosti v Malitopoli. Z rodné vlasti si zajišťovali velmi kvalitní osivo, díky jemuž měli daleko vyšší úrodu, než ostatní ruští a ukrajinští zemědělci.

Námět litografie Muchova plakátu byl v průběhu let 1922 a 1923 využit i k vytištění pohlednice, letáku a nálepky, žádající československé občany o urychlenou finanční a jinou pomoc pro hladovějící obyvatele Ruska, Ukrajiny a Krymu.

Tento plakát je nepochybně jedno z umělcových nejemociónnějších děl, vyzývající k pomoci zvláště hladovějícím dětem, žijících na zmíněném teritoriu. Latinský text *Russia restituenda* (Rusko se musí dočkat obnovy) podtrhuje Muchovo nadstranické snažení s jeho použitím nejen v evropských zemích, ale i ve Spojených státech amerických, případně i v dalších státech ostatních světadílů.

Po převzetí moci bolševiky se v letech 1918 – 1921 země nacházela v občanské válce, která přivolala krizi a na minimum ztenčila potravinové zásoby obyvatelstva. V těchto tíživých poměrech poskytly hladovějícím Rusům a Ukrajincům pomoc zahraniční vlády. USA věnovaly nejen potraviny, ale i peníze hladovějícím rodinám a tak na čas zastavily hladomor. Je všeobecně známo, že na počátku podzimu roku 1922, kdy vrcholila jednání, která nakonec byla završena podepsáním mírových dohod Sovětského Ruska s Německem, že tento Muchův plakát visel v kanceláři ruského hlavního zmocněnce lidového komisariátu

zahraničních věcí Georgije Vasiljeviče Čičerina (1872-1936) s nápisem: «Hleďte, jestli může být větší bolest, než tato moje!», což je volnou parafrází z biblického Pláče Jeremiášova 1, 12.

Cena tohoto plakátu velikosti 45,5 x 79,7 cm v aukcích uměleckých děl v České republice se pohybuje v současné době od 21 100 do 70 000 Kč.

* * *

V dnešním příspěvku bych Vás chtěl informovat o autoru zmíněného plakátu Alfonsu Muchovi, geniálním secesním malíři, který na konci devatenáctého století uchvátil uměnilovné Pařížany i Francouze vůbec a v první čtvrtině dvacátého století pak také i Američany, kde jeho výstavu v Brooklynském muzeu v New Yorku roku 1921 navštívilo více než 600 000 návštěvníků. Tamní tisk o tomto umělci a jeho vystavených dílech psal jen v superlativech.

Zejména se ale zaměřím na genezi a další osud Muchovy Slovanské epeje, která zvláště v posledních dvou letech zaujala českou kulturní veřejnost, žurnalisty a také komunální představitele hlavního města Prahy a Moravského Krumlova – kde je dočasně více než půl století vystaven tento soubor dvaceti velkorozměrných obrazů.

Alfons Mucha se narodil 24. července 1860 v Ivančicích na jižní Moravě v rodině soudního zřízence Ondřeje Muchy. Vystudoval Slovanské gymnázium v Brně a po neúspěšných přijímacích pohovorech na pražské Akademii krátký čas pracoval jako soudní písař v rodném městě, kde byl mj. také aktivní v tamním ochotnickém divadle, kterému maloval kulisy, plakáty a modeloval dekorace i navrhoval pozvánky. V devatenácti letech odešel do Vídně, kde u firmy Koutský – Brioschi maloval divadelní kulisy. V rakousko-uherském hlavním městě také vytvářel pro hraběte Khuena Belassiho dekorace pro jeho vídeňský zámek Emmahof. Za finanční pomoci tohoto šlechtice začal od roku 1885 studovat na mnichovské Akademii umění, kde byl žákem Herterichovým a Löffzovým. Protože se Mucha vnitřně neztotožňoval s německým uměním, po dvou letech přestoupil do Paříže na Akademii St. Julian. V Paříži začíná Mucha ilustrovat francouzská i česká díla historická, básnická, knihy i časopisy pro mládež, vytváří kalendáře, obálky na hudebniny, ex libris, vignety a nálepky. Osudový zlom nastal u Muchy po objednávce plakátu nejslavnější herečkou tohoto období Sarah Bernhardt (1844-

1923), pro kterou pak vytvářel plakáty dalších šest let. Této světově proslulé umělkyni navrhoval Mucha i šperky. Název stylu, ve kterém Mucha tvořil, má v různých jazycích tyto podoby: Modern Style, Jugendstil, Styl Mucha, Sezessionstil, Style Liberty, Floreale, L'art nouveau, v ruštině Modern, v češtině secese.

V únoru a v květnu 1897 měl Alfons Mucha první dvě velkolepé výstavy ve francouzském hlavním městě. Po dvou letech přijal Mucha pověření vídeňské vlády k účasti na světové výstavě v Paříži v roce 1900, kde mu byl svěřen pavilon Bosny a Hercegoviny, který pojal svou výzdobou jako oslavu národních tradic a hrdosti jižních Slovanů. Za odvedenou práci na této světové výstavě obdržel Mucha stříbrnou medaili a členství čestné legie. Z tohoto roku jsou také první Muchovy návrhy výzdoby Fouquetova klenotnictví, které se řadí nepochybně k nejdokonalejším secesním interiérům. Další uznání a věhlas v řadách umělců získaly jeho tiskem vydané příručky pro umělce *Document décoratifs* (1902) a *Figures décoratives* (1905), kterými se uzavírá slavné Muchovo pařížské období. V roce 1904 navštívil Mucha po prvé Spojené státy americké, které ho uvítaly jako největšího dekorativního umělce světa. Vyučoval zde na akademiích v New Yorku, v Chicagu a ve Filadelfii. Kreslil zde portréty bohatých Američanek. Největší prací v průběhu jeho amerického pobytu je výzdoba *Germen Theatru* v New Yorku. Šlo zde zejména o pět velkých panelů, dvou obrazů *Komedie* a *Tragédie* i částečně opony, která byla především dílem jeho newyorských žákyň z *School of Applied Design for Women*. Výsledný efekt nebyl však takový, jak si Mucha i návštěvníci představovali.

V roce 1902 byl v Čechách a na Moravě Augustin Rodin (1840-1917) u příležitosti své velké výstavy v Praze. V jeho doprovodu na cestách po vlasti vedle mnohých českých umělců pocho-pitelně nechyběl v té době v Paříži žijící Alfons Mucha.

Alfons Mucha je oprávněně historiky umění považován za objevného tvůrce plakátu, dekorativních prací, ornamentu a zvláště pak strůjce impozantních historických projektů k oslavě lidstva.

Když vypukla rusko-japonská válka, navrhl Mucha ve společnosti amerických Slovanů v New Yorku ustavit Slovanský výbor. Zde se také seznámil s bohatým průmyslníkem a diplomatem Charlesem R. Cranem, jehož zajímala slovanská otázka. Na této schůzce vznikla myšlenka vytvořit Slovanskou epopej, kterou se nakonec rozhodl i sponzorovat.

V roce 1906 uzavřel Alfons Mucha sňatek s Marií Chytilovou, se kterou měl syna Jiřího.

Po pařížském a americkém období Alfons Mucha pomalu opouští svůj tak charakteristický a ničím nenapodobitelný styl a začal se věnovat práci především na rozměrných všeslovanských historických obrazech.

V roce 1910 se Alfons Mucha vrátil do Prahy, aby mohl být prospěšný své rodné vlasti a jejímu lidu, jak si přál v průběhu pobytů v zahraničí. Toto jeho ryzí vlastenectví se projevilo v bezplatném dokončení výzdoby Primátorského salonu v pražském Obecním domě, který byl poslední zdejší velkou stavbou v secesním stylu. Námětově zde použil slovanskou tematiku, neboť v centrální kompozici stropu zpodobnil slovanskou vzájemnost, slovanské typy a jejich ctnosti. Lze konstatovat, že tato práce předcházela následnému jeho veškerému uměleckému snažení, které se soustředilo na vytvoření Slovanské epeje, ve které chtěl na základě dvaceti obrazů zachytit dějiny všech Slovanů. Za tímto účelem podnikl řadu studijních cest na různá místa, kde žili Slované. Podrobně, do detailů seznámil i s významnými díly bulharských, polských, ruských, srbských, ukrajinských a jiných slovanských umělců i s dějinami jejich národů, při čemž vše úzce konzultoval s českými a jihoslovanskými historiky. S francouzským znalcem českých dějin Ernestem Denisem (1849-1921) se radil o prvních třech plátnech. Navštívil dokonce i Řecko, kde středem jeho zájmu byly pravoslavné kláštery. Zde i pak na Balkáně si pořídil řadu náčrtů a skic z venkovského prostředí, neboť tamní kroje i obyčeje se mu zdály nejvěrohodněji odpovídající historické době, kterou chtěl ztvárnit.

Alfons Mucha byl také výtečným fotografem. Fotografie mu byly namnoze předlohou k jeho rozměrným obrazům. Zvláště cenné byly jeho snímky z cest po Rusku v roce 1913. V českých zemích je Alfons Mucha považovaný za zakladatele české školy klasického fotografického aktu.

Na zámku ve Zbirohu v Čechách si pronajal Mucha rozsáhlý volný sál, ve kterém podle jeho návrhu byla zhotovena konstrukce pro velkoplošná plátna, která mu umožňovala pracovat současně i na více tématech. Zámek se stal na několik roků jeho domovem, neboť majitel zde poskytl pohodlné ubytování celé Muchově rodině. Zpočátku práce na Slovanské epeji nerušeně a zdárně pokračovala, takže první tři plátna souboru předal pražským zastupitelům již 6. prosince 1912. V roce 1919 vystavil

v pražském Klementinu již jedenáct obrazů epopeje. Tento soubor s úspěchem vystavil Alfons Mucha v roce 1921 také v Brooklynu ve Spojených státech amerických. Zbylých devět obrazů, ve kterých se vytratila jeho počáteční barevná a tvaroslovná invence, dokončil v letech 1924-1926. Obrazy, malované ve dvacátých letech měly však již sestupnou tendenci. Celý cyklus umělec pak oficiálně předal městu Praze dne 1. září 1928 u příležitosti desátého výročí vzniku Československé republiky. Nejprve byly obrazy vystaveny v dvoraně právě dokončeného Veletržního paláce a téhož roku i v místě jeho středoškolských studií v Brně. Své pocity a soudy k předanému souboru vyjádřil umělec slovy: «Vývoj každého národa může se zdarem pokračovat jen tehdy, vyrůstá-li organicky z vlastních kořenů, a že k zachování této kontinuity je nezbytná znalost jeho minulosti... Chtěl jsem svým způsobem promluvit k duši národa...obraz vniká otevřeným oknem do duše, je věcí pozorovatele jak s věcí naloží... Budu šťasten, jestliže mi bude dopřáno přispět k tomuto poznání alespoň v naší slovanské rodině».

Slovanská epopej Alfonse Muchy, ilustrující pohnuté dějiny Slovanů, má následující témata a rozměry:

1. Slované v pravlasti (Mezi turanskou knutou a gótským mečem) – 8.10 x 6.10 m.

2. Slavnost Svatovítova na Rujaně (Když bozi válčí – spása v umění)- 8.10 x 6.10 m.

3. Zrušení nevolnictví na Rusi (1861), (Svobodná práce – osnova národů) – 8.10 x 6.10 m.

4. Bratrská škola v Ivančicích (Kolébka Bible kralické) – 8.10 x 6.10 m.

5. Hájení Sigetu proti Turkům Mikulášem Zrinským (1566) – 8.10 x 6.10 m.

6. Kázání Mistra Jana Husa v kapli Betlémské (1412), (Kouzlo slova-pravda vítězí)- 8.10 x 6.10 m.

7. Zavedení slovanské liturgie na Velké Moravě (863-880), (Chvalte Boha rodným jazykem) – 8.10 x 6.10 m.

8. Po bitvě u Grunwaldu (1410), (Severoslovanská vzájemnost) – 6.10 x 4.05 m.

9. Car Simeon buharský (889-927), (Jitřenka slovanského písemnictví) – 4.80 x 4.05 m.

10. Jan Milíč z Kroměříže (Klášter z nevěstince) – 4.05 x 6.20 m.

11. Schůzka na křížkách (1419), (Kouzlo slova. Podobojí.) – 4.05 x 6.20 m.

12. Přemysl Otakar II., král železný a zlatý (1253-1278), (Svaz slovanských dynastií) – 4.80-4.05 m.

13. Štěpán Dušan srbský a jeho korunovace (1364), (Slovanské zákonodárství) – 6.20 x 4.80 m.

14. Petr Chelčický (Neopláčet zlem zlé) – 6.20 x 4.05 m.

15. Jan Amos Komenský, Učitel národů (Plamínek naděje) – 6.20 x 4.05 m.

16. Mont Athos (Svatá hora), (Vatikán pravoslavných) – 4.80 x 4.05 m.

17. Po bitvě na Vítkově (1420), (Tě Boha chválíme) – 4.80 x 4.05 m.

18. Jiří z Poděbrad, král obojího lidu. 4.80 x 4.05 m.

19. Přísaha «Omladiny» pod slovanskou lípou (1894), (Slovanské obrození) – 4.80 x 4.05 m.

20. Apotheosa z dějin Slovanstva (Čtyři období Slovanstva ve 4 barvách) – 4.05 x 4.80 m.

Názorově byl Alfons Mucha stoupencem panslavismu či panrusismu, který však neměl pochopení intelektuálních vrstev v první třetině 20. století, jako v poslední třetině 19. století nejen v Čechách, na Moravě, ve Slezsku, na Slovensku a nepochybně i na Ukrajině a zvláště pak v Polsku.

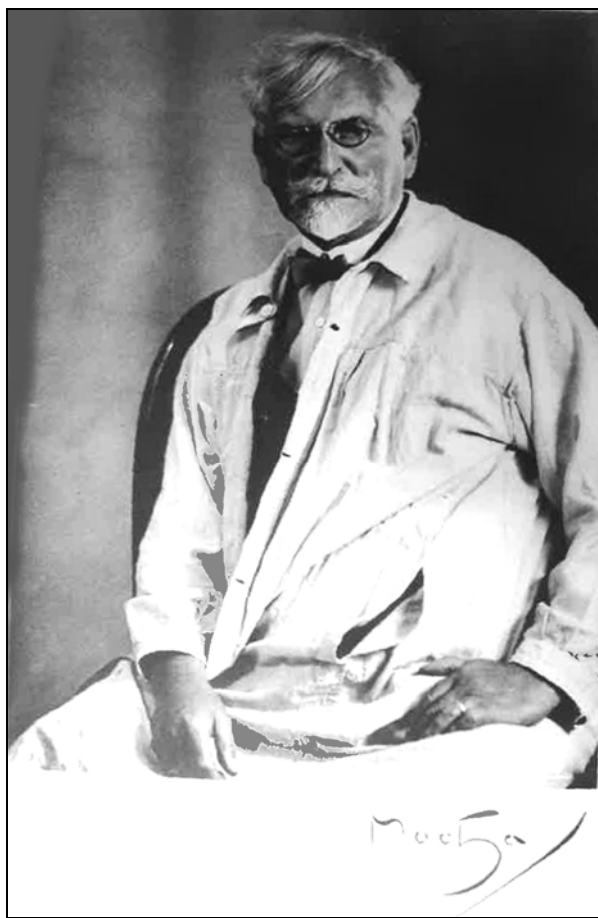
Zpočátku si Alfons Mucha představoval, že by Slovanská epopéj mohla být umístěna v pražském Obecním domě, případně pro ni postavit mohutný samostatný pavilon, kde by návštěvník s patřičným odstupem a v dané výšce mohl zhlédnout toto monumentální dílo. Po pražské a brněnské výstavě byla vystavena v pražské škole Na studánce, až posléze ji uložili na dlouhá léta do skladiště. V padesátých letech byla znovu zpřístupněna široké veřejnosti v prostorách moravskokrumlovského zámku, nedaleko jeho rodiště, kde se zčásti nachází do dnešních dnů. V současné době se vedou spory o jejím konečném a důstojném umístění.

Do dnešních dnů umělcův požadavek nebyl splněn. Jeho dílo je více ceněno v zahraničí, než v rodné zemi. Tak např. v Japonsku patří k nejoblíbenějším zahraničním výtvarníkům a dokonce mu zde zřídili i jeho muzeum.

Pro nově vzniklou Československou republiku vytvořil Alfons Mucha bez nároku na honorář první bankovky, poštovní známky, navrhl státní znak a uniformy pro nově vzniklý policejní sbor. V roce 1931 navrhl vitráž okna pražské katedrály sv. Víta: Slovanští věrozvěstové sv. Cyril a Metoděj, kterou sponzorovala banka Slávie. Alfons Mucha zemřel v Praze 14. července 1939 na zá-

pal plic, bezprostředně po výsledku nacistického gestapa. Pohřben byl na pražském Vyšehradě.

Z uvedeného obsahu tohoto příspěvku vyplývá, že Alfons Mucha měl mnoho společného s Albertem Erdelym, s kterým ho spojují nejen vysokoškolská umělecká studia a pobyty v německém Mnichově a francouzské Paříži a nakonec i jejich společné úsilí pracovat pro národ a rodnou vlast bez nároku na honorář, jak prohlásil včera na vernisáži Erdelyho obrazů v užhorodském muzeu umění Josefa Bokšaje pan Boris Kuzma.

PRAMENY A LITERATURA

1. Leták: Nedejme zemřít hladovějícím v Rusku, na Ukrajině a Krymu! «Ústředí českosl. dobrovolné pomoci hladovějícím v Rusku, na Ukrajině a Krymu», Praha II., Lazarská ulice číslo 11. Tisk Fr. Tocl, Praha III. Plakát Alfonse Muchy je na titulní straně letáku.
2. Mucha: Slovanská epopeje. První veletržní palác, Praha 1928, 32 s.
3. O. I. Bočkovskij: Hlad na Ukrajině. Praha 1933.
4. P. Toman: Nový slovník československých výtvarných umělců. R. Ryšavý, Praha 1936.

5. M. Laclotte, J. Kotalík, M. Bascou, J. Brabcová: Alfons Mucha 1860-1939. Katalog výstavy, Jízdárna Pražského hradu září-listopad 1980. Národní galerie, Praha 1980, 147 s.
6. A. Weill: Alphonse Mucha. Toutes les Cortes Postales. Hjart & Hjart, Uppsala 1983, s. 112.
7. J. Rennert et A. Weill: Alphonse Mucha. Toutes les Affiches et Pan-neaux. H. Vegrier, Paris 1984, 405 s.
8. K. Srp a kol.: Das Slawische epos. Kunst Halle, Krems 1994, 181 s.
9. O. Bojko, V. Goněc: Nejnovější dějiny Ukrajiny. Brno 1997.
10. A. Ziegler: Člověk cítí stále jenom hlad. Hladomor na Ukrajině v letech 1932-1933. Dějiny a současnost 2009/4.

VÝCHODOSLOVANSKÉ NÁMĚTY V DÍLE SVĚTOVĚ PROSLULÉHO ČESKÉHO SECESNÍHO MALÍŘE ALFONSE MUCHY

František HÝBL,
Přerov, Česká Republika

Annotation. *The article deals with the outstanding work of Czech artist Alphonse Mucha. In particular, the author carefully monitors East Slavic influences on the artist's work, as well as presents for Ukrainian art surroundings the background of Alphonse Mucha's poster, reflecting the famine in the period of Soviet Union.*

Keywords: *poster, Alphonse Mucha, famine, Czech Republic, audience.*